

Srednjovjekovna topografija Cirkvene, Žabna i njihove okolice

RANKO PAVLEŠ

Mlinarska 32

HR-48 000 Koprivnica

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno/Received: 25. 09. 2009.

Prihvaćeno/Accepted: 13. 11. 2009.

Područje koje je obrađeno u ovom članku nalazi se južno od Križevaca. S istoka je omeđeno potokom Velika, s juga crtom koja ide od sjevernog dijela sela Bolč, preko Praščevca, Hagnja, Remetinca do Buzadovca, a na sjeveru zahvaća prostor Cepidlaka i dodiruje Tremški potok. U srednjem vijeku područje je bilo u jugoistočnom kutu Kalničkog kotara i arhiđakonata. Posjedovno, prostor je bio razmrvljen u veliki broj malih i srednjih imanja, pa je čak i nešto veći cirkvenski posjed okupljao zemlje i kmetove rasute na širem području. Također, prostor je obuhvaćao i niz manjih sela te zaselaka čija imena su tek dijelom spomenuta u dosadašnjoj historiografiji. Nekoliko ovdašnjih naselja je imalo nešto veći stupanj centraliteta, prije svega zbog župnih crkava u njima te plemićkih utvrda. Članak je podijeljen u dva dijela: s nekoliko opisa međa u prvom i podacima o naseljima u drugom dijelu. Ovakvu podjelu nametnula je sama građa, jer u većini slučajeva nije bilo moguće povezati opise s naseljima, odnosno posjedima. U arheološkom smislu, prostor se počeo otvarati tek nedavno, dok toponomastika nije uopće istraživana, a ove dvije znanosti bi mogle, uz dodatni rad u arhivima, znatno dopuniti ovaj rad.

Ključne riječi: Cirkvena, Žabnica, Haganj, Buščinec, Vitkovec, Hrsovo, Ladinec, Praščevac, srednji vijek

U članku je obrađena srednjovjekovna povijest Cirkvene, Žabna, Hagnja, Praščevca i njihove okolice s gledišta topografije. Nastojalo se navesti sva naselja, manje toponime i opise međa koji se javljaju u dokumentima iz onog vremena, kao i objekte (crkve, utvrde, ceste), a kako bi se odnos srednjovjekovnog čovjeka prema njegovoj okolini prikazao što bolje.

OPISI MEĐA

1201. godina - Najstariji opis međa istraživanog područja potječe iz 1201. godine¹ i opisuje granicu posjeda Dubrava zagrebačkog biskupa. U segmentu koji se ovdje analizira, ova međa je dio granice kasnijeg Kalničkog kotara i provincije Dubrava te čini južnu i zapadnu među područja Cirkvene i Žabna, a održala se uz vjerojatne manje promjene do ranog novog vijeka. Dio opisa međa

koji nas ovdje zanima počinje na istočnoj strani, na potoku Velikoj i dalje ide kako slijedi: od potoka *Velica* do potoka *Cognici*, a zatim do izvora zvanog *Studens*; do mosta na potoku *Cirqueni*, pa do potoka *Sigleni* koji utječe u potok *Xabiniza*; do velike ceste uz koju je međašna oznaka biskupa Prodana, a nakon toga do bučnog potočića te preko brda do potoka *Lubeniza*; do potoka *Jelceniza*, uz čiju obalu se spaja s velikom cestom kojom dolazi do potoka *Glogoniza* i mosta biskupa Prodana na njemu. Inače, ovaj dio opisa međe, kao i sve druge međe biskupskih imanja navedenih u ispravi iz 1201. godine, analizirala je Lelja Dobronić.²

Potok *Velica* je, naravno, današnja Velika i to nije sporno, ali već sljedeći potok *Cognici* može biti problematičan. Lelja Dobronić ga je izjednačila s potokom Konjska i od točke njihova spajanja među je skrenula prema zapadu. Problem

¹ CD III: str. 9.

² DOBRONIĆ 1951: 272. - 275., karta 5.

je u tome što se u opisu izričito navodi da međa ide od potoka Velike do potoka *Cognici* tako da, ukoliko se strogo držimo dokumenta, onda Konjska kao lijevi pritok Velike ne bi došla u obzir, nego neki od potočića oko današnjeg sela Brezine ili neimenovane vode koje, na području sela Bolč, teku usporedo s Velikom. Inače, Bolč je u srednjem vijeku bio dio biskupskog vlastelinstva i morali bi ga staviti južno od međe koju obrađujemo, ali je današnje selo (ako uzmemo u obzir i Veliki i Mali i Srednji Bolč) toliko dugačko da ovakvo zaključivanje nije pouzdano jer je vjerojatno da je, kako je selo raslo u novom vijeku, došlo i do širenja starog toponima. Ipak, odvajanje međe od potoka Velike nije moglo biti daleko od ušća Konjske, već možda tek nešto sjevernije od njega. Sljedeći hidronim, tj. izvor *Studens* nije mi poznat niti s terena niti iz dokumenata, dok je potok *Cirqueni* potvrđen barem dva puta u drugim ispravama³ i sigurno se radi, kako je zaključila i Lelja Dobronić, o potoku koji teče kroz današnje selo Cirkvenu i utječe u potok Žabnicu. Točku kod koje međa dolazi na njega moramo staviti kod sela Praščevca jer je ovo selo u kasnom srednjem vijeku, kako će se vidjeti u daljem tekstu, bilo dijelom u provinciji Dubrava, a dijelom u Kalničkom kotaru. Međa zatim dolazi na potok *Sigleni* koji utječe u Žabnicu. Ovdje je problem što Žabnica, osim spomenutog Cirkvenog, nema lijevih pritoka čak ni u tragovima. Problem je također i to što se potok Žabnica u ispravi spominje samo na ovaj način, dakle neizravno, a međa ju je svakako morala prijeći. Rješenje se možda nalazi u toponimima Male i Velike Ciglane uz sjeveroistočni rub sela Hagnja. Preko ovih predjela ide jarak koji se tek povremeno puni vodom, a mogao bi biti ostatak nekadašnjeg potoka *Sigleni*. Navedeni jarak je možda u prošlosti bio u vezi s potočićem koji teče između Stare i Nove Kapele te utječe u Žabnicu, pa bi ovo ušće moglo biti točkom na kojoj je međa prelazila potok Žabnicu. Naravno, ovaj je jarak, odnosno potok, u Žabnicu mogao utjecati i sjevernije. Za točnije zaključke trebalo bi provesti terenska istraživanja. Ovdje se spominje velika cesta za koju Lelja Dobronić

smatra da je išla smjerom istok - zapad, ali pošto je međa siječe, mislim da se radi o cesti Dubrava - Križevci. Također, ne slažem se s njenim mišljenjem *da meta Prodani episcopi* znači da je ovdje postojao posjed ovog biskupa, nego se radi tek o međašnjoj oznaci dubravskog vlastelinstva koju je on sâm postavio. Inače, u ovom području je selo Haganj koje je sačuvalo ime iz srednjeg vijeka, a većim je dijelom bilo u provinciji Dubrava, dok je manji dio sa župnom crkvom bio u kotaru Kalnik. Ako bi se pronašli ostaci ove crkve, u predjelu Hagnja bi se međa mogla povući točnije. Idući dalje na zapad međa dolazi do bučnog potoka (*ad torrentem fluentem*) što bi mogao biti potočić koji teče uz selo Remetinec, ali i nešto sjeverniji potoci zapadno od Žabna, koji zajedno čine potok Lubenicu. U ovom dijelu svakako treba ostaviti Remetinec zapadno ili jugozapadno od međe, jer je bio u provinciji Dubrava. Prelazeći preko brda, međa dolazi do potoka *Lubeniza* koji pod tim imenom i danas teče uz selo Lubenu. Sljedeći hidronim je *Jelceniza*, a po opisu se nalazio između potoka Glogovnice i Lubenice gdje na današnjim kartama nisam našao ucrtan nikakav vodotok te se moram složiti sa Leljom Dobronić da je možda presušio. Između dva navedena potoka sela Buzadovec i Tučenik moramo ostaviti na zapadu međe, jer su bila biskupovo vlasništvo. Dalje međa dolazi do velike ceste i ide uz nju što znači da je cesta išla u smjeru istok - zapad (vjerojatno je riječ o cesti koja je dolazila iz Žabna) te s cestom međa dolazi do potoka Glogovnice i mosta na njoj. Mjesto gdje se nalazio most bilo je vjerojatno uz sami sjeverni rub sela Buzadovca jer međa ne dodiruje Tremski potok (potok Prašnica u srednjem vijeku).

Za sada se može reći da je opisana međa išla od sjevernog ruba sela Bolč, pa preko Praščevca na Staru Kapelu i na sjeverni rub Hagnja, a onda dalje istočno od Remetinca do sjevernog ruba sela Buzadovec. Ova međa se vjerojatno mijenjala nakon 1201. godine kada je napravljen opis, i to uglavnom u korist biskupskog vlastelinstva, a što se mora još detaljnije istražiti. Lelja Dobronić stavlja među sjevernije te njome čak obuhvaća područja današnjih sela Žabna i Cirkvene, a s čime se svakako ne mogu složiti.

³ CD XII: 399.; CD XIV: 201.

1326. godina - 6. X. 1326. godine⁴ popisane su međe dvaju zemalja u vlasništvu Ivana, sina Ladine i Martina, sina Ladislavljeva. Jedan od posjeda na granici ima cestu prema Hrsovu (*Horzoua*) i potok Čvrstec (*Chuerztecz*) tako da omeđenu zemlju možemo smjestiti uz donji tok potoka Čvrsteca gdje se danas nalazi selo Ladinec koje je gotovo sigurno dobilo ime po Ivanovom ocu Ladini.

Druga zemlja na svojoj granici ima nešto više topografskih oznaka, ali je njeno mjesto u prostoru teže odrediti. Ovdje se spominje prijelaz na potoku *Susok*, *Gomula*, potok *Breztoua* i vinograd crkve Blažene Djevice. Pokušavajući ustanoviti gdje se nalazila ova zemlja, prvi mi je trag bio potok rijetkog imena *Susok* te sam ga tako ili slično zapisanog našao u više isprava. Te isprave ovdje ću navesti zato da bih drugim istraživačima olakšao posao ubikacije, jer nisam uspio naći koji se današnji potok tako zvao. Tako se 1344. godine⁵ spominje potok *Suzsego* na međi posjeda *Alsech*, a 1370. godine⁶ dolina *Susek* na imanju *Zagomelye*. Ista dolina navodi se i 1377. godine⁷ u vezi s rodom Hegen. Možda su isti potok i dolina spomenuti i 1430. godine⁸ u nešto drugačijem obliku (*Suskovech*). No, u svih navedenih slučajeva radilo se o kratkim opisima međa ili samo natuknicama, tako da podaci iz ovih isprava i nisu bili od neke pomoći. Pokušao sam također ubicirati navedenu zemlju i pomoću ljudi koji su ili međaši ili vlasnici. Tako se Porog, sin Poroga, Marko, sin Hegena i Ivan, sin Ladine spominju i u vezi međa prve zemlje uz potok Čvrstec, ali to ne može biti dovoljan putokaz jer se, primjerice 1330. godine,⁹ neki od njih navode i u vezi sa zemljom na području Ravena (Ivan, sin Ladine, Adrian, sin Zudena, Jakov, sin Cristena), što znači da je ista grupa ljudi (vjerojatno svi iz roda Hegen) imala posjede na više mjesta. Crkva Blažene Djevice, čiji se vinograd spominje u opisu međe, može biti ona u Cirkveni, kao i ona u Hagnju ili Crkvici jer su sve tri u srednjem vijeku imale ovaj titular, pa nam ni ovaj podatak nije od pomoći. Određivanje

mjesta gdje se nalazila problematična zemlja važno je, kako za utvrđivanje o kojoj se crkvi ovdje radi, tako i za istraživanje zemalja roda Hegen. Josip Buturac¹⁰ je ovaj opis stavio kao među imanja Ladinić (vjerojatno je pod time mislio na Ladinec) s čim se ne mogu složiti. Neobično je što kao među istog nije upotrijebio prvi opis međa jer se zemlja koju on ograničava nedvojbeno nalazila gdje je danas selo Ladinec ili u neposrednoj blizini. Pitanje položaja ove zemlje ostaje, dakle, otvoreno.

1377. godine - U ispravi od 17. III. 1377. godine¹¹ opisane su međe triju zemalja roda Hegen, ali taj mi je dokument, nažalost, poznat samo kao regist. U prvom opisu spominje se zagonetni potok *Susek*. U drugom, pak, opisu jedina topografska oznaka je cesta koja ide iz Rovišća do crkve Svetog Ivana u Žabnici, dok je u trećem ista cesta i neobični toponim *Bwen*. Izvan opisa međa spominju se mlin na potoku Čvrstecu i šuma *Lazen*. Mislim da drugu i treću zemlju možemo smjestiti na područje između sela Cirkvena i potoka Čvrsteca.

1430. godine - I u ovoj ispravi od 31. III. 1430. godine¹² ima nekoliko opisa međa, ali su u izdanom registu za samo dva izričito navedene međašne točke. Prvo je opisana međa imanja Gorica i na njoj se spominje cesta koja ide od Ladininca (danas Ladinec) prema crkvi Blažene Djevice (vjerojatno crkva u Cirkveni), a zatim potok Čvrstec i cesta iz Vitkovca u Andrejovec. Drugi posjed je **Zelo - Lazen**, a međaši s imanjem *Herethynch* i zemljama *Jurja de Horzowa*. Ova dva posjeda su se najvjerojatnije nalazila između Cirkvene i potoka Čvrsteca. Slijede međaši još pet posjeda, a na njihovim se međama nalaze potok *parvus Suskovech* (vjerojatno u vezi s gore navedenim potokom *Susok*), cesta od *Voycha* (vjerojatno *Roycha*, odnosno Rovišće) do crkve Svetog Ivana u Žabnici, dolina *Suskouch*, vinograd plemića *de Horzowa*, toponim *Vučja jama*, cesta od crkve Blažene Djevice (vjerojatno crkva u Cirkveni) do sela *Kengelouch*, zemlje plemića *de Ladynynch*, cesta koja ide od crkve Blažene Djevice *de He-*

4 CD IX: 311. - 313.

5 CD XI: 125.

6 CD XIV: 259.

7 MOL: DL38713.

8 MOL: DL38718.

9 CD IX: 515.

10 BUTURAC 1991: 26.

11 MOL: DL38713.

12 MOL: DL38718.

gen do crkve Svetog Ivana u Žabnici i toponim Gomila. Iz navedenih međašnih oznaka može se zaključiti da su omeđene zemlje bile uglavnom oko Cirkvene, ali i to da su neke mogle biti i južno od današnjeg Svetog Ivana Žabna. Dokument nudi toliko topografskih podataka za okolinu Žabna i Cirkvene da bi ga se svakako trebalo istražiti i objaviti u originalu.

Ima još nekoliko opisa međa s ovog područja, ali oni su vrlo kratki i manje važni za topografiju.

NASELJA I POSJEDI

Cirkvena - O Cirkveni se puno pisalo,¹³ pa bih ovdje samo analizirao ono što se odnosi na topografiju.

Već sam spomenuo prvi topografski podatak koji se može povezati s Cirkvenom, dakle potok Cirkveni koji je naveden u ispravi iz 1201. godine. Kao imanje, Cirkvena se prvi put navodi u ispravi iz 1261. godine¹⁴ i spominje se do kraja srednjeg vijeka u velikom broju dokumenata, kao i plemići koji su po njemu imali pridjevak. Iz Cirkvene se upravljalo imanjima oko današnjeg istoimenog sela, ali i zemljama na potoku Žabnici i oko Svetog Petra Orehovca. Dio imanja u Cirkveni i uz Žabnicu, po popisima poreza u prvoj četvrtini XVI. stoljeća, ima do trideset i pet poreznih dimova¹⁵ i spada u posjede srednje veličine. U vezi s posjedom posebno je zanimljivo njegovo prenošenje na žensku liniju nasljeđivanja početkom XVI. stoljeća te na taj način prijenos vlasništva s obitelji Mikčec na obitelj *Kerecheny* koja daljnjim kupovinama povećava imanje, održava cirkvenski kaštel i tako daje veliki doprinos obrani granice prema Otomanskom carstvu i zadržavanju hrvatskog stanovništva. Popratni učinak ove borbe je očuvanost srednjovjekovne toponimije oko Cirkvene.

U mjestu je, kao i danas, bila **crkva Blažene Djevice Marije**. Ona se ne spominje u popisu

župa iz 1334. godine¹⁶ te se tek 1397. godine¹⁷ navodi ovdašnji župnik. Zanimljivo je kako su se u literaturi pojavljivali razni datumi prvog spomena ove crkve prije ove godine, ali za sada je 1397. godina jedina sigurno dokumentirana.

Prvi spomen plemićkih kuća i dvorova (*domos et curias*) u Cirkveni imamo već iz 1357. godine,¹⁸ ali ne znamo jesu li neke od njih bile utvrđene. Za ovdašnji **kaštel** imamo pouzdanu potvrdu tek iz 1507. godine¹⁹ kada se navodi njegov kaštelan. Sam kaštel (*fortalicium Czyrquena*) spominje se u popisu poreza 1543. godine.²⁰ Krajiška komisija 1563. godine²¹ opisuje utvrdu i bilježi da je sagrađena prije nekoliko godina, ali tu se vjerojatno radi o nekim dogradnjama ili većim preinakama jer je kaštel stariji.

Žabnica - Kao i kod Cirkvene, prvo se 1201. godine²² spominje hidronim *Xabiniza* koji svakako ima veze s imenom znatno kasnije dokumentiranog imanja Žabnica. Godine 1232.²³ pod ovim se imenom navodi područje s kojeg je zagrebački biskup htio pokloniti desetinu Čazmanskom kaptolu, ali mu je umjesto toga dao moslavačku desetinu. Ovo je jedini slučaj da se Žabnicom naziva prostor veći od pojedinog posjeda. Kao prvi spomen samog imanja Žabnica možemo uzeti 1323. godinu²⁴ kada je u potvrdi posjeda naveden Juraj, sin Jurja, sina Jakše *de Sancto Johane*. Sljedeće se godine²⁵ imanje spominje pod svojim "pravim" imenom i to ponovo kao pridjevak plemića (*de Sebnuche*). Navedeni je plemić, kao i ostali ovdje nabrojani, iz roda Hegen. Ranije spominjanje Žabnice kao mjesta ili posjeda *Sabia loka* navodi Georg Heller,²⁶ ali se ovaj podatak odnosi na toponim istočno od Križevaca, a ne na Žabnicu. Antun Šramek²⁷ pak, po Zvonku Lovrenčeviću, piše da se plemićki

13 BUTURAC 1982: 93. - 115.; BUTURAC 1991: 14; ŠRAMEK 1995: 35. - 40., 49., 72; TARAS 2004; DOMLIAN - HORVAT LEVAJ 1993: 289. - 290.

14 CD V: 193.

15 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 26., 52., 58., 93., 122.

16 RAČKI 1872: 201. - 229.

17 CD XVIII: 228.

18 CD XII: 399.

19 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 4: 523.

20 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 136.

21 KRUIHEK 1995: 232.

22 CD III: 9.

23 CD III: 369. - 375.

24 CD IX: 138.

25 CD IX: 200.

26 HELLER 1978: 259.

27 ŠRAMEK 1995: 27.

pridjevak *de Sancto Johanne* javlja već 1225. godine što bi povijest Žabnice i ovdajšnje crkve pomaknulo za stotinu godina dalje u prošlost, ali taj podatak nisam uspio provjeriti.

Iz 1349. godine²⁸ je važan podatak o postojanju malte kod crkve Svetog Ivana u Žabnici (*apud ecclesiam sancti Johanni de Sabnycha*). Tijekom ostatka XIV. i u XV. stoljeću Žabnica se spominje uglavnom kao posjed oko kojeg se spore plemići sa sjedištima u okolnim mjestima (Cirkvena, Raven i dr.), ali postoje i posjednici s pridjevkom *de Sabnycza* što znači da ovdje žive. Nažalost, topografskih podataka za navedeno vrijeme je malo, ali treba naglasiti da su u dva navrata²⁹ spomenute ceste koje vode iz Žabnice, tj. od crkve Svetog Ivana prema Rovišću, odnosno prema Hagnju. Mislim da se dio Žabnice oko same crkve nalazio na križanju cesta od kojih je jedna išla iz Rovišća preko područja današnjeg Svetog Ivana Žabna dalje na zapad, a druga iz Dubrave prema Križevcima odnosno Koprivnici.

Krajem XV. i početkom XVI. stoljeća obilje podataka donose nam popisi poreza. Iz njih vidimo složenost vlasničkih odnosa na ovom području. U popisima se Žabnica, kao i do tada, imenuje na tri načina tj. kao Žabnica, Žabnica Sveti Ivan i samo Sveti Ivan (posljednji oblik se lako može zamijeniti s drugim istoimenim imanjima). Pod ova tri imena popisano je nešto više od trideset i pet poreznih dimova podijeljenih na petnaestak vlasnika što znači da tada, a vjerojatno i ranije, Žabnica nije bila jedan posjed ili čak vlastelinstvo. Zbog važnosti praćenja posjedovnih odnosa (pa tako i topografije) srednjovjekovnog razdoblja, nabrojiti ću plemićke obitelji koje su navedene u popisima. Vlasnici su bili iz obitelji Šcapec, Ivanušić, Kandalić, Horvat, Progovec, *Samanouczy*, Čičinski, *Hassady*, *Simonffy*, Bradač, *Kwskoczy*, *Borothwa*, Sartor, *Kerecheny* i Zovinović.³⁰ Nakon smirivanja opasnosti na granici početkom XVI. stoljeća, posjed u Žabnici potražuju samo obitelji *Kerecheny*, *Kuthkoczi* i *Praschowcz*.³¹

Crkva Svetog Ivana u Žabnici - Postojanje ove crkve vidimo u već navedenom pridjevku plemića iz 1323. godine³² kada je zapisano da je iz Svetog Ivana. Sama crkva se izričito spominje u popisu župa iz 1334. godine.³³ Kako sam već gore naveo, Antun Šramek³⁴ spominje plemića *Jaxu*, sina Isaka *de Sancto Johanne* već 1225. godine, ali za ovo, kako sam već rekao, nisam našao potvrdu u dokumentima, kao što nisam našao ni podatak da je isti *Jaxa* sagradio ovu crkvu. U popisu župa iz 1501. godine³⁵ ovdje služuju dva svećenika, a župnik ima mali posjed od samo jednog poreznog dima.³⁶ Kako je zaključio i Zdenko Balog,³⁷ crkva Svetog Ivana jedina je donekle pouzdana poveznica srednjovjekovne Žabnice s današnjim selom Žabnom.

Kaštel u Žabnici - Ova se utvrda spominje tek u novome vijeku,³⁸ točnije 1557. godine kao dio sustava protuosmanske obrane. Može se pretpostaviti da je postojala i ranije, ali se to za sad ne može i potvrditi. Zvonko Lovrenčević³⁹ je ustanovio tragove utvrde uz današnju crkvu Svetog Ivana u Žabnu. Uočio je i jarak oko crkve što znači da je ona bila utvrđena posebno, ali je također mogla s kaštelom činiti jedinstven sustav obrane.

Kao i u svih srednjovjekovnih naselja, odnosno posjeda nazvanih po nekom vodotoku, i kod Žabnice je problem odrediti lokalitet na kojeg se mislilo kada se nešto nazvalo Žabnica. Topografska istraživanja dodatno usložnjavaju posjedi sa sličnim imenom. Georg Heller⁴⁰ je pokušao ovo riješiti razdvajanjem podataka na one koji se odnose na Žabno (uglavnom podaci gdje se spominje crkva Svetog Ivana) i na one koji su u vezi sa Žavnicom (ostali podaci o Žabnici), ali podjela je mehanička i mislim da nije na pravom putu. Slično je napravio i Antun Šramek.⁴¹ Od

28 CD XI: 528.

29 MOL: DL38713.; DL38718.

30 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 16., 26., 52., 58., 93. - 94., 122. - 123.

31 AC V: 454. - 455.

32 CD IX: 138.

33 RAČKI 1872: 220.

34 ŠRAMEK 1995: 27.

35 RAČKI 1872: 221

36 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 26., 52., 58., 122.

37 BALOG 2003: 51.

38 AC III: 7.

39 ŠRAMEK 1995: 49.

40 HELLER 1978: 259., 261.

41 ŠRAMEK 1995: 25. - 28., 33., 35., 49., 109.

1470.⁴² odnosno 1486. godine⁴³ spominju se **Gornja** i **Donja Žabnica**. Iz konteksta u kojem se navode ne može se odrediti gdje su se nalazila ovako nazvana naselja te posjedi i u kakvom su odnosu bila prema Žabnici. Slično se može reći i za posjed Žabničicu koja se u ispravama javlja od 1523. godine.⁴⁴

Poseban je slučaj imanje **Babljak**. Samo kao *Bablyak* posjed je spomenut 1358. godine,⁴⁵ dok se 1397. godine⁴⁶ naziva *Sebniche alio nomine Bablyak*, a 1398. godine⁴⁷ *Bablyak iuxta fluvium Sabnichia*, dakle Babljak pokraj potoka Žabnice. Na ova tri načina će se imanje nazivati i u sljedećim stoljećima. Georg Heller⁴⁸ Babljak povezuje sa selom Žabnica, a Josip Buturac⁴⁹ ponekad s istim današnjim selom, a ponekad sa selom Novi Glog. Zapravo se posjed Babljak morao nalaziti baš između ova dva sela uz sam potok Žabnicu. Južnije nije mogao biti, jer je tamo bila dubravska provincija zagrebačkog biskupa, a da je bio sjevernije tada bi se, po navadi tadašnjih mađarskih i pomađarenih pisara, određivao kao *Sabnyczafew*, znači kao onaj koji je na izvoru Žabnice. Slično zaključivanje vrijedi, ali sa zahvatom u nešto širi prostor, i za srednjovjekovni toponim Žabnica. U popisima poreza Babljak se spominje samo dva puta: oko 1500. godine zapisan je Franjo od Ravena kao posjednik u Babljaku i 1520. godine⁵⁰ kada se ovo imanje nabraja ravnopravno sa Žabnicom i Cirkvenom, kao jedno od triju dijelova cirkvenskog vlastelinstva *Kerechenya*. U vezi s Babljakom neobičan je podatak da 1429. godine⁵¹ naselje dobiva pravo održavanja sajмова. Ovakva povlastica bi se očekivala za mjesto koje već ima neki stupanj centraliteta, dakle začetke varoškog života ili barem župnu crkvu, no za Babljak nam ništa takvoga nije poznato.

Haganj (Hegen) - Ime ovog sela redovito se povezuje s plemićkim rodом Hegen koji se u

ovim krajevima spominje od XIII. stoljeća, no, kao mjesto u Kalničkom kotaru, Haganj se navodi tek 1394. godine,⁵² a kao imanje 1521. godine.⁵³ U vezi s Hagnjem su dva problema: Haganj se s rodом Hegen može povezati samo preko crkve, a ne i proučavanjem njihovih posjeda koji su bili oko Ravena, Žabnice i Cirkvene; krajem srednjeg vijeka nalazimo većinu Hagnja u dubravskoj provinciji zagrebačkog biskupa, a samo je dio oko crkve bio u Kalničkom kotaru. Jesu li neki pripadnici roda darovali ili prodali svoje zemlje biskupu te je mjesto kojem su dali ime prešlo u njegovo vlasništvo? Razdvojenost posjeda ili čak naselja dobro se vidi 1628. godine⁵⁴ kada se među imanjima koja se vraćaju prijašnjim vlasnicima spominje Hegen zagrebačkog biskupa i *Hegen oko crkve Blažene Djevice Marije plemića Kerechenya*. Ovaj dio oko crkve 1523. godine⁵⁵ ima i posebno ime: *Hege Zenth Maria*.

Crkva Blažene Djevice Marije u Hagnju -

Prvi siguran spomen ove crkve je iz 1334. godine⁵⁶ kada se opisuje da je na imanju Hegenovih sinova. Kasnije se crkva, odnosno njen župnik, u dokumentima javlja tek nekoliko puta. Za topografiju je važno što se 1430. godine⁵⁷ navodi cesta koja vodi od ove crkve do crkve Svetog Ivana u Žabnici. U popisu župa iz 1501. godine⁵⁸ ovdje službuje samo župnik, a prema popisima poreza⁵⁹ on drži mali posjed od dva porezna dima. Zanimljivo je da 1543. godine⁶⁰ župnik iz Čvrsteca ima posjed u Hagnju. Inače je mjesto ove župe u popisima iz 1334. i 1501. godine neobično, jer u oba popisa popisivač nakon župe u Čvrstecu ide na Haganj, pa se onda vraća ili na Žabnicu ili u kraj oko Cirkvene. Da nije sačuvan toponim Haganj, ovu bismo župu morali smjestiti između Čvrsteca i Žabna. A možda nešto nije u redu s rasporedom srednjovjekovnih župa kako smo ga mi zamislili. Još jedan problem potiče istraživanje stare župe

42 HELLER 1978: 261.

43 STIPIŠIĆ - ŠAMAŠALOVIĆ 3: 637.

44 STIPIŠIĆ - ŠAMAŠALOVIĆ 5: 561.

45 CD XII: 489.

46 CD XVIII: 299.

47 CD XVIII: 311.

48 HELLER 1978: 261.

49 BUTURAC 1982: 95., 98.

50 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 16., 122.

51 STIPIŠIĆ - ŠAMAŠALOVIĆ 2: 367.

52 CD XVII: 601.

53 STIPIŠIĆ - ŠAMAŠALOVIĆ 5: 555.

54 AC V: 453. - 454.

55 STIPIŠIĆ - ŠAMAŠALOVIĆ 5: 561.

56 RAČKI 1872: 220.

57 MOL: DL38718.

58 RAČKI 1872: 221.

59 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 52., 58., 93., 123.

60 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 136.

u Hagnju, a to je pitanje preklapanja jurisdikcija pojedinih župa s granicama velikih posjeda, odnosno s pitanjem je li biskupski Haganj potpadao pod haganjsku župu.

S Hagnjem je možda u vezi naselje ili posjed *Hegnowa* iz kojeg je podžupnik koji je spomenut 1461. godine kao izvršitelj oporuke Jurja Kandala. Kamilo Dočkal⁶¹ izjednačava ovo mjesto s Plavnicom Svetim Martinom sjeverno od današnjeg Bjelovara. Mislim da ovaj toponim ima veze s Hegenima i, možda, s Hagnjem te njegovom župom. U Žabnici se početkom XVI. stoljeća spominje obitelj Kandalić.⁶² Ako su oni isto što i Kandali, onda možemo zaključiti da je obitelj svoja imanja ovdje mogla imati i ranije te biti u vezi sa svećenicima u Hagnju. Pretpostavljam da je ime mjesta zapravo glasilo Hegenova, a označavalo je vlasništvo nekog od Hegenova. Kao *Hegenowa* je zapisano u popisu imanja koja se vraćaju obitelji Tompa 1628. godine.⁶³ U vezi s Hegenima, ako ne i s Hagnjem, svakako je i imanje *Hegnowschyna*⁶⁴ nepoznata smještaja.

Bušćinec (*Bwsthyncz*) - Ovaj se posjed u izvorima počinje javljati od 1398. godine⁶⁵ kada se spominje Fabijan, sin Ivana *de Bustinch*. Ime mjesta učestalije se javlja u dokumentima od kraja XV. stoljeća, zajedno s Filipom od Buščinca i njegovim zetom Ilijom Bošnjakom. Posebno je zanimljiv ovaj potonji. Naime, Ilija je obnašao nekoliko važnih službi u kraljevstvu te je bio provizor grada Jajca što znači da se za opskrbu ovog grada brinuo u osmanskome polukruženju, a također je nekoliko godina vršio službu podbana. Po popisu poreza iz 1507. godine, Ilija je u vlasništvu imao stotinjak poreznih dimova (među ostalima i petnaestak dimova u Buščincu),⁶⁶ a 1506. godine⁶⁷ od kralja je trebao dobiti vlastelinstva Medvedgrad, Lukavec i Rakovec, ali to nije uspjelo. Ove sam podatke naveo zato da bih pokazao kako je Ilija Bošnjak, iako mu je sam ovdašnji posjed bio malen, mogao podići **kaštel** u Buščincu koji se

spominje 1543. godine (tada već u rukama drugih vlasnika).⁶⁸ Za smještaj posjeda, pa onda i kaštela Buščinec, nema izravnih podataka. U popisima poreza za razdoblje od 1507. do 1543. godine⁶⁹ uz Buščinec su uvijek Cirkvena, Žabnica, Praščevec, ali i sjeverniji posjedi kao, primjerice, Trema i Poljana. Ipak, u prilog istočnijem smještaju ide to što su Ilija i njegov tast Filip u sporovima najčešće u vezi s imanjima u jugozapadnom dijelu Komarničkog kotara. Možda se buščinački kaštel može povezati s nedavno istraženim gradištem Belovar uz desnu obalu potoka Velike sjeveroistočno od sela Majur.⁷⁰

Još je jedna ubikacija povezana s Ilijom Bošnjakom i Buščincem. Naime, u popisu župa iz 1501. godine⁷¹ iza župe Zdenčec naveden je kapelan Ilije Bošnjaka. Pošto su u pravilu plemićki kapelani u ovom popisu zapisivani neposredno iza župe u kojoj su se nalazili, tada bi ovaj podatak mogao biti od pomoći za ubikaciju župe Svetog Mihalja u Zdenčecu. Ako je gradina Belovar stari Buščinec u kojem je živio Ilija Bošnjak (1494. godine⁷² izričito se kaže da stanuje u Buščincu), onda je ovdje uz njega njegov kapelan koji je na neki način dio župe Zdenčec, pa ovu župu možemo smjestiti oko sela Majur. Ovo nije konačno rješenje ubikacije Buščinca i Zdenčeca nego samo korak dalje u rješavanju problema. Još je jedna pretpostavka moguća: kapelan u službi plemića nije morao, ali je mogao imati svoju kapelu za bogoslužje te se ne treba iznenaditi ako se ostaci takvog objekta pronađu na ili uz gradište Belovar.

Vitkovec - Kao selo Vitkovec se spominje 1430. godine,⁷³ kada se navode i plemići koji nose pridjevak po njemu. Godine 1512.⁷⁴ Vitkovec je jedno od imanja koja se dijele među nekim plemićima, a 1514. godine spomenuta je kurija u selu.⁷⁵ A 1522. godine⁷⁶ Pavao *Kerecheny* nastoji dio Vitkovca uključiti u svoje cirkvensko vlas-

61 DOČKAL 1956: 162.

62 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 26., 52., 58., 93., 122.

63 AC V: 455.

64 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 4: 540.

65 CD XVIII: 372.

66 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 17., 19., 26., 29., 31.

67 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 4: 521.

68 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 136.

69 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 26., 52., 58., 93., 122., 136.

70 TKALČEK - KARAVANIĆ - ŠILJEG - JELINČIĆ 2007: 12. - 15.

71 RAČKI 1872: 221.

72 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 4: 476.

73 MOL: DL38718.

74 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 4: 537.

75 MOL: DL38720.

76 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 557.

telinstvo i to mu, usprkos nekim protivljenjima, uspijeva. Kasnije kupuje dijelove ovog posjeda. Kao vlasnik obitelj Kerecheny potražuje Vitkovec 1628. godine⁷⁷ te se tada u njemu spominje malta koja sigurno datira iz srednjeg vijeka jer se navodi i 1527. godine.⁷⁸ Ovaj podatak nam pomaže i da ubiciramo Vitkovec jer je malta bila na obali potoka Velike. Sljedeća teza je da se ova malta vjerojatno nalazila na cesti Rovišće - Sveti Ivan, tj. današnje Žabno, pa bi Vitkovec mogli smjestiti uz Veliku, a blizu Hrsova.

S Vitkovcem je povezan posjed ili naselje *Jaxahyda* koje se spominje od 1481. godine⁷⁹ kada je ovdje malta u vlasništvu obitelji Tompa *de Horzowa*. Dio malte u *Jagynhida* namjeravao je kupiti Pavao *Kerecheny*,⁸⁰ a također i druge dijelove imanja.⁸¹ U jednoj od isprava o prodaji, *Jaxahyda* se također naziva i *Wyckewcz*, tj. izjednačuje se s Vitkovcem. Ali kad se 1628. godine⁸² plemstvu vraćaju posjedi, selo *Jaksahida* dobiva obitelj Tompa, a selo Vitkovec obitelj *Kerecheny* što znači da su to ipak bila dva posebna naselja, ali vrlo blizu jedno drugom. Tako selo *Jaxahyda* kao i Vitkovec možemo smjestiti nedaleko potoka Velike i blizu Hrsova. Ime sela je zapisivano najčešće kao *Jaxahyda*, ali i kao *Jagynhida* i *Jaxabrisda*. Prvi oblik bi mogao upućivati na bana Jakšu ili Jašu iz XII. stoljeća, pa bi cijelo ime sela, u prijevodu s mađarskog, glasilo Jakšin most.

I posjed *Gwbynychyna* se jednom izjednačava s Vitkovcem, što znači da je bio u njegovoj blizini ili čak dio njega. U dokumentima se spominje samo dva puta (1527. i 1528. godine) i u oba slučaja njegove dijelove kupuje Pavao *Kerecheny*, priključujući ga svojoj Cirkveni.⁸³ Majka jednog od prodavatelja bila je *Doroteja Gwbychina de Markowcz seu Horzowa*, pa se može zaključiti da je po ovoj obitelji posjed dobio ime.

Hrsovo (Horzowa) - Svi autori koji su se bavili istraživanjem ovoga kraja slažu se da je srednjovjekovna *Horzowa* današnje selo Hrsovo

kraj Cirkvene. Kako je ispravno zaključio Antun Šramek⁸⁴ pozivajući se na Josipa Buturca, Hrsovo se prvi put javlja u dokumentima iz 1326. godine⁸⁵ i to zapisano kao *Herzona*, a što je svakako krivo pročitano. Georg Heller⁸⁶ navodi 1251. godinu kao godinu njegova prvog spomena, ali se podatak na koji se poziva odnosi na posjed u Požeškoj županiji, a ne na Hrsovo. Inače, topografskih podataka je malo. Znamo da je u blizini sela bila istoimena šuma⁸⁷ te da je ovdje stajala plemićka kurija.⁸⁸ Iz popisa poreza 1495. - 1520. godine⁸⁹ vidimo da je pod Hrsovom popisano svega do sedam poreznih dimova. Dio posjeda je držala obitelj Tompa koja se ovdje spominje od 1463. godine.⁹⁰ Dokument iz 1628. godine⁹¹ nam pokazuje koje su posjede Tompe imale u krajevima u kojima su se naselili Vlasi, pa se nabrajaju *Horzowa* s kurijom *Markoucz*, *Jaksahida*, *Konachowcz*, *Bedachowcz*, *Brezowlan*, *Pathak*, *Pikutaheg* i *Hegenowa*. Prva dva sela postoje i danas. *Jaksahida* sam smjestio u neposrednu blizinu Hrsova na Velikoj, *Brezowlan* su možda današnji Brezovljani zapadno od Žabna, a ostala imanja za sada nisam ubicirao, pa samo mogu pretpostaviti da su se nalazila negdje oko Cirkvene i Žabna. U istom dokumentu se nabrajaju i posjedi obitelji Tompa u Podravini koje su, ugovorom o uzajamnom nasljeđivanju, stekli 1514. godine.⁹² Dio Hrsova je bio kupio cirkvenski posjednik Pavao *Kerecheny*.

Uz Hrsovo je kroz povijest usko povezan posjed **Markovec**. I danas su ova dva sela vrlo blizu jedno drugome. Markovec se u popisima poreza spominje dosta kasno, tek od 1507. godine, a tada je, kao i kasnije (1513., 1517. i 1520. godine),⁹³ pod tim imenom zapisano samo jedan do dva porezna dima. Inače se, osim kao Markovec, imanje javlja i pod imenom *Markovec seu Horzowa* te se tako ova dva imanja (Hrsovo i Markovec) gotovo izjednačavaju. Ovakvo dvojno ime plemići čak stavljaju u svoj pridjev. Dijelove Markovca u

77 AC V: 454.

78 MAYER 2007: 303.

79 TKALČIĆ 1909: 193., 194., 201. - 202.

80 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 561.

81 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 561; MAYER 2007: 318., 320.

82 AC V: 454.

83 MAYER 2007: 303., 312.

84 ŠRAMEK 1995: 86.

85 CD IX: 312.

86 HELLER 1978: 99.

87 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 2: 370.

88 MOL: DL38005.

89 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 26., 52., 58., 93., 122.

90 BUTURAC 1991: 49.

91 AC V: 454. - 455.

92 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVČ 4: 548.

93 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 26., 58., 93., 122.

prvoj četvrtini XVI. stoljeća kupuje Pavao *Kerecheny*⁹⁴ te se ovo selo javlja u popisu naselja odnosno posjeda koje ova obitelj potražuje i dobiva 1628. godine, ali je dio Markovca, kako sam već ranije istaknuo, pripadao obitelji Tompa.⁹⁵

Ladinec (*Ladynyncz*) - Ime ovog posjeda i naselja povezuje se s Ladinom od roda Hegen čiji se sinovi spominju 1326. godine.⁹⁶ Tada su opisane i međe njihovih dvaju posjeda od kojih jedan Josip Buturac⁹⁷ povezuje s kasnije spominjanim imanjem Ladinec. Kako sam već zaključio kod analize opisa međa, Ladincu bi puno bolje odgovarao drugi opis u kojem se spominju potok Čvrstec i cesta za Hrsovo. Ladinec (odnosno Ladininec, pod kojim je imenom zapisan u srednjem vijeku) u izvorima se javlja tek 1430. godine⁹⁸ kada se spominje cesta od ovog sela do crkve Blažene Djevice Marije (vjerojatno crkva u Cirkveni), a tada su prvi put zabilježeni i plemići *de Ladynyncz*. U prvoj četvrtini XVI. stoljeća dijelove Ladinca kupuje Pavao *Kerecheny* i priključuje ih Cirkveni,⁹⁹ pa se zato Ladinec javlja i u popisu imanja koja su 1628. godine¹⁰⁰ vraćena obitelji *Kerecheny*. Ime srednjovjekovnog naselja sačuvalo se ponešto skraćeno u imenu današnjeg sela Ladinca sjeverno od Cirkvene. Kao dijelovi posjeda Ladinec 1521. godine spominju se manja imanja *Salgayowschyna* i *Bwhowschyna*.¹⁰¹

Čeberkovec (*Cheberkouch*) - Posjed pod ovim imenom prvi se put spominje 1405. godine¹⁰² kada ga je kralj potvrdio Stjepanu i njegovim rođacima te ih istovremeno uvrstio među prave plemiće. Mjesto gdje se Čeberkovec nalazio nije točnije opisano ni u jednoj ispravi, a plemići s pridjevkom *de Cheberkowcz* u vezi su sa zemljama na raznim stranama južnog dijela Kalničkog kotara. Ipak, oni se najčešće javljaju u sporovima i kupoprodajama nedaleko potoka Velike. Tako,

primjerice 1426. godine¹⁰³ kupuju zemlju od Symona Hegen *de Radimowcz* (vjerojatno posjed blizu Hrsova), a 1431. godine¹⁰⁴ spominje se mlin ovih plemića na potoku Velikoj, kao i njihove šume *Radymouch* i *Horzowa*. Mlin na Velikoj i posjed uz njega u vlasništvu Čeberkovčana spominju se i 1521. godine.¹⁰⁵ U popisima poreza Čeberkovec nije zapisan, ali se možda skriva pod imenom *Chebenowcz*.¹⁰⁶ Naime, u vezi s Čeberkovecem se 1522. godine¹⁰⁷ spominje jedan član obitelji Grekšić, a u popisima poreza također s *Chebenowczem*. Ovaj *Chebenowcz* se navodi odmah uz Kenđelovec. Mislim da bi se prema svemu navedenom Čeberkovec moglo smjestiti negdje između današnjih sela Markovec i Čvrstec.

Kenđelovec (*Kengyelowcz*) - Godine 1430.¹⁰⁸ na međi jednog posjeda spominje se cesta koja vodi iz Kenđelovca do crkve Blažene Djevice Marije (sigurno crkva u Cirkveni) i to je prvo javljanje ovog imanja u izvorima. Od 1476. godine¹⁰⁹ spominju se i ovdašnji plemići. U popisima poreza¹¹⁰ posjed je zapisan kao *Kengyelowcz*, *Kenchelowcz* i *Kengelowcz* te ima desetak poreznih dimova podijeljenih između nekoliko vlasnika. Ime srednjovjekovnog sela sačuvalo se u današnjem naselju kraj Cirkvene, tako da je njegova ubikacija laka, ali je u historiografiji drugi problem. Naime, Kamilo Dočkal¹¹¹ ovaj Kenđelovec izjednačava s nestalim naseljem i posjedom Kandalovec u okolini današnjeg Pavlin Kloštra, a tako rade i drugi autori nakon njega. Da su ovo dva posebna naselja dokazuje isprava iz 1462. godine¹¹² u kojoj se u opisu međa spominje Kandalovec uz imanje Horvatovščinu, a koja je bila kraj potoka Plavnice. Također se svi dokumenti u vezi s plemićima Kandalima od Kandalovca odnose na isti dio Komarničkog kotara, a nikako na područje oko Cirkvene. Istina da je obitelj Kandalović imala zem-

94 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 557., 561.

MAYER 2007: 302., 303., 318.

95 AC V: 454. - 455.

96 CD IX: 312.

97 BUTURAC 1991: 26.

98 MOL: DL38718.

99 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 557.

100 AC V: 454. " 455.

101 MOL: DL38711.

102 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 2: 336.

103 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 2: 364. - 365.

104 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 2: 370.

105 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 557.

106 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15.

107 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 557.

108 MOL: DL38718.

109 MOL: DL103789.

110 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 52., 58., 93., 122.

111 DOČKAL 1956: 172.

112 MOL: DL34890.

lje u Žabnici,¹¹³ ali se za sada ne može dokazati da Kandalići potječu od obitelji Kandal, a niti ima dokaza za povezanost, bilo jednih bilo drugih, s Kendelovcem. Naposljetku, i sama osnova imena obaju naselja sasvim je različita. A 1458. godine¹¹⁴ spominje se Nikola *Kengel de Rawen*. Znamo da su ravenski plemići često imali posjede na području Cirkvene, pa se može pretpostaviti da je po ovom Kendelu ili nekom njegovom pretku i selo Kendelovec dobilo ime.

Praščevac (*Praschowcz*) - U dokumentima je puno podataka o vlasnicima Praščevca, dok ih je manje o samom posjedu i naselju, a još manje o njegovoj topografiji. Prvi spomen Praščevca i ovdašnjih plemića potječe iz 1446. godine¹¹⁵ kada ga oni dobivaju od kralja kao novu donaciju, a što znači da su ga posjedovali i ranije. Ista obitelj posjed drži do kraja srednjeg vijeka. U popisima poreza iz prve četvrtine XVI. stoljeća to su Ladislav i Stjepan, a imanje im ima do dvadeset poreznih dimova.¹¹⁶ Stjepan je bio važna osoba među srednjim plemstvom svoga doba. 1505. godine on je pisar kraljevske kancelarije, a kasnije je plemićki sudac. Oženio se iz obitelji Špirančić te mu 1519. godine¹¹⁷ šogor daruje pola kaštela Lupoglav. Osim Praščevca imao je još nekoliko imanja. Ove podatke ističem zbog toga da bih pokazao kako je Stjepan bio dovoljno bogat da sagradi **kaštel** u Praščevcu koji se spominje 1543. godine.¹¹⁸ Topografski problem s Praščevcem nije njegova ubikacija, jer mu je ime sačuvalo današnje selo južno od Cirkvene, nego postojanje Praščevca u dubravskoj provinciji zagrebačkog biskupa.¹¹⁹ Da stvar bude neobičnija i ovaj biskupski Praščevac drži isti vlasnik, odnosno spomenuti Stjepan. Moramo pretpostaviti da je granica između Kalničkog kotara i biskupova vlastelinstva presijecala selo na dva dijela. Slično smo vidjeli kod Hagnja. Nisu mi poznati razlozi za nastanak ovakvog stanja. Ime posjeda vjerojatno nije po domaćoj životinji nego po plemićima Prašec ili Praščec

(*Praschech*) od kojih se jedan spominje 1462. godine.¹²⁰

Husarec (*Hwzarcz*) - Kao i mnoga druga, i ovo je selo nestalo u protuosmanskim ratovima. Spominje se dosta kasno, tek 1495. godine, u popisima poreza u kojima je iskazivano i sljedećih godina s dvadesetak poreznih dimova.¹²¹ Po mjestu u ovim popisima posjed se nalazio u zapadnijem dijelu područja koje ovdje prikazujem, tj. negdje oko današnjeg Žabna. Zanimljivi su podaci što ih donosi Georg Heller.¹²² On naime, pozivajući se uvijek na isti dokument iz 1513. godine, smješta četiri sela (dva Bukovja, Gerdenovec i Novakovec) *in districtu Huszarcz* i onda ih ubicira na tri različita mjesta: u Bukovje Križevačko, kod Žabna i kod Domankuša. Nije mi poznato da je Husarec imao neku važnost, pa da se po njemu naziva čitavo područje (*districtus*), tako da su mi ovi podaci vrlo neobični. Nisam, nažalost, mogao provjeriti ove Hellerove navode. Toponim Husarina, koji također s podacima o Husarcu spominje isti autor, postoji i danas južno od sela Poljane. Mislim da se radi o prežitku iz srednjeg vijeka i da je toponim nastao po istoj plemićkoj obitelji Husar (jedan Husar je bio posjednik u Kendelovcu od 1517. do 1520. godine),¹²³ ali ga ne bih izjednačio s Husarcem, jer se radi o sasvim različitom tipu mjesnog imena.

Štefanovec (*Stephanouch*) - Ovaj se posjed javlja u dokumentima iz 1369. godine.¹²⁴ Ubikacija Štefanovca problematična je zato jer nigdje nije zapisano gdje se nalazio. Plemići koji nose pridjevak po njemu imaju zemlje i oko Ravena i oko Cirkvene i Žabnice, a također su posjednici u Štefanovcu s raznih strana. Možda nam može pomoći jedan kratak popis posjeda iz 1466. godine¹²⁵ u kojem su imanja nabrojena redom po mjestu gdje su se nalazila, a Štefanovec je iskazan s Babljakom i Cirkvenom, pa pretpostavljam da se nalazio u njihovoj okolini. Josip Buturac¹²⁶ donosi

113 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 26., 52., 58., 93., 122.

114 PSZB VII: 342.

115 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 3: 570.

116 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 16., 26., 52., 58., 93., 122.

117 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 549.

118 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 136.

119 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 24.

120 MOL: DL35078.

121 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 16., 26., 52., 58., 93., 122.

122 HELLER 1978: 29., 70., 100., 164.

123 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 93., 122.

124 CD XIV: 201.

125 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 3: 603.

126 BUTURAC 1982: 95.

historijat sporova plemića od Štefanovca i obitelji Mikčeci te, bez obrazloženja, smješta ovo selo sjeverno od Cirkvene. Možda je mislio da sa selom ima veze zaselak Cepidlaka Stepanovići, no s tim se ipak ne bih složio, jer je ovo ipak drugačiji tip toponima, pa se ne može izjednačavati bez dodatnih dokaza.

Kopino - U izvorima se ovaj posjed spominje od 1468. godine,¹²⁷ kada se, kao uglavnom i kasnije, javlja sa Žabnicom. U popisima poreza od 1495. do 1520. godine,¹²⁸ kao i u ispravama, Kopino je ili samostalan posjed, kada je popisano blizu Žabnice, ili je iskazan skupa sa Žabnicom. Tada je imao do dvadeset i pet poreznih dimova i u cijelosti je bio u vlasništvu obitelji *Hasady*, a zapisivan je i kao *Kwpinno*. Oslanjajući se isključivo na njegovo mjesto u ovim popisima, Kopino možemo grubo smjestiti na područje oko današnjeg Žabna i Cirkvene. Kraj Žabna ga stavljaju Georg Heller¹²⁹ i Josip Buturac.¹³⁰

Manji i rjeđe spominjani posjedi i naselja

- Prvo bih nabrojio grupu sela ili imanja koja se spominju 1628. godine¹³¹ u vlasništvu obitelji *Kerecheny*, a koja do sada nisam obradio. Ovaj novovjekovni dokument zapravo pokazuje stanje krajem srednjeg vijeka, jer u prvoj četvrtini XVII. stoljeća neka od nabrojanih naselja više nisu postojala. Selo *Radimowch* se spominje još 1426. godine¹³² kada mu je vlasnik bio jedan od roda Hegen. Šuma *Radymouch* se, zajedno s Hrsovom, navodi 1431. godine,¹³³ pa bi to moglo značiti da se i selo istog imena nalazilo u blizini. Selo *Bresancz* se u srednjovjekovnim dokumentima navodi samo 1523. godine,¹³⁴ dok se posjedi *Thamassowcz*, *Blasewschyna* i *Gotowschyna* (1628. godine kao *Botowschyna*) s maltom javljaju nekoliko puta.¹³⁵ Selo *Lowrenchewcz*, koje je navedeno u popisu iz 1628. godine, vjerojatno je jedino koje nije kao

sva ostala bilo istočno od potoka Glogovnice, pa ga ovdje i ne bih obradio. Posjedi *Gwdowschyna*, *Pwnwkowschyna* i *Walethowschyna* nisu zapisani u dokumentu iz 1628. godine, ali ih je 1523. godine,¹³⁶ i to od plemića iz Hrsova, bio kupio Pavao *Kerecheny*, pa zato pretpostavljam da su bili u ovom kraju. Tako je i s imanjem *Chakanowschyna*, kupljenim 1519. godine.¹³⁷

Isprava iz 1430. godine,¹³⁸ osim posjeda **Gorycza** i **Zelo - Lazen** koje sam već spomenuo u opisanima međa, navodi i imanja *Megydolya*, *Zagomilya*, *Megyptoye*, *Norezhova* i *Nakel*. Nije sigurno da se ovdje radi i o naseljima jer se čini da su opisane samo manje čestice zemlje. Od nabrojanih imena zemalja, u toponimiji se sačuvalo sjećanje samo na *Nakel* u mjesnom imenu Podnakel južno od Cirkvene. U ispravi se navodi i posjed *Andreyouch* i to kao naselje, ali i kao plemićki pridjevak. Ovo se selo nalazilo negdje kraj Hrsova i Ladinca jer se spominje cesta koja iz njega vodi u Vitkovec. Spominje se i imanje *Herethyncz* koje je, kao mali posjed od dva porezan dima, zabilježeno i u popisima poreza od 1513. do 1520. godine.¹³⁹ U ispravi su navedeni i plemići *de Varen* i *de Mykousouch*, ali nema pokazatelja da imanja po kojima su dobili pridjevke smjestimo na područje Žabna i Cirkvene.

Od ostalih dokumenata istaknut ću još i onaj iz 1401. godine¹⁴⁰ u kojem je spomenut posjed *Ozolteleke*. Budući da je 1466. godine¹⁴¹ ovaj posjed zapisan zajedno s Babljakom i Cirkvenom, pretpostavljam da se nalazio negdje u njihovoj blizini. *Ozolteleke* je, možda, imao veze s potokom *Ozolpataka* koji se, na međi imanja kraj Cirkvene, spominje 1385. godine.¹⁴² U ispravama se samo jednom navodi naselje *Dwsakowcz*. Na međi, pak, jedne zemlje u Hrsovu, 1471. godine¹⁴³ spominje se cesta koja vodi iz Dušakovca u Ladinec.

Na kraju bih spomenuo zagonetnu župu nepoznatog titulara navedenu u popisu župa iz 1501. godine, zapisanu poslije župe u Hagnju, a prije

127 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 3: 606.

128 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 15., 17., 26., 52., 58., 93., 122.

129 HELLER 1978: 124.

130 BUTURAC 1982: 101.

131 AC V: 454.

132 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 2: 364.

133 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 2: 370.

134 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 561.

135 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 4: 514.; 5: 547; MAYER 2007: 312.

136 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 561.

137 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 5: 547.

138 MOL: DL38718.

139 ADAMČEK - KAMPUŠ 1976: 93., 122.

140 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 2: 332.

141 STIPIŠIĆ - ŠAMŠALOVIĆ 3: 603.

142 CD XVI: 529.

143 MOL: DL 35668.

(neubicirane) župe u Zdenčecu.¹⁴⁴ Po mjestu u popisu ova se župa nalazila na području Cirkvena - Žabno, ali treba reći da se ni u jednom srednjovjekovnom dokumentu ne spominje neka crkva s titularom koji već nije poznat na ovom području (Sveti Ivan i Blažena Djevica Marija), pa ovaj podatak tako i dalje ostaje zagonetkom.

ZAKLJUČAK

U prvom dijelu rada analizirano je nekoliko opisa međa s ovog područja. Prvi opis donosi i najstarije podatke uopće za okolinu Cirkvene i Žabna i opisuje dio granice dubravskog vlastelinstva zagrebačkog biskupa koja je kasnije postala međa Križevačke *male* županije, a zatim Kalničkog kotara odnosno arhiđakonata. Analizom se ova međa postavlja znatno južnije od crte na koju ju je stavljala dosadašnja historiografija. Sljedeći opisi su iz 1326. godine i ovdje se problematizira ubikacija jednog od njih. Opisi iz 1377. i 1430. godine poznati su samo kao regesta i navode se uglavnom kao izvor toponima, a svakako ih je potrebno objaviti u cjelovitu obliku.

Drugi se dio rada bavi naseljima, odnosno posjedima polazeći od značajnijih prema manje značajnim. Kod Cirkvene su uglavnom pobrojani najvažniji topografski podaci, a na sličan je način obrađena i Žabnica, osim što je donekle naglašeno pitanje što je ovaj toponim zapravo imenovao u srednjem vijeku. Oba posjeda, odnosno naselja, imala su župne crkve i kaštele. Haganj je također bio župno središte, a njegova posebnost je bila podijeljenost između Kalničkog kotara i dubravske provincije. Kaštele su još imali Prašćevac i Buščinec. Posjed Babljak je jedini imao dokumentiranu sajamsku privilegiju na ovom području za koje inače nemamo potvrde o postojanju varoši u srednjem vijeku. Ostala opisana naselja bila su manje važnosti. Neka od njih kao što su Hrsovo, Markovec, Ladinec i Kendelovec sačuvala su se do danas, dok su Vitkovec, Čeberkovec, Husarec Štefanovec i Kopino nestala u XVI. stoljeću, kao

i niz rijetko spominjanih posjeda i zaselaka navedenih u zadnjem dijelu ovog rada. U radu se na nekoliko mjesta spominju ceste koje su prolazile ovim krajem, a na njima je posebno bio važan prijelaz preko potoka Velike kod Hrsova.

Izneseni podaci pokazuju da je kraj oko Cirkvene i Žabna u srednjem vijeku imao gustu naseljenost ruralnog tipa s brojnim malim plemstvom. Sačuvanost starih toponima najveća je oko Cirkvene gdje postoji jači kontinuitet stanovništva. Može se očekivati da će terenskim istraživanjem biti otkrivena mjesta još nekih nestalih srednjovjekovnih naselja.

LITERATURA I IZVORI

AC - *Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae* (uredio Ferdo Šišić), Zagreb.

ADAMČEK, Josip - KAMPUŠ, Ivan (1976): *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću*, Zagreb.

BALOG, Zdenko (2003): *Križevačko-kalnička regija u srednjem vijeku*, Križevci.

BUTURAC, Josip (1982): *Iz prošlosti Cirkvene i okolice*, Križevački zbornik, sv. II., Križevci. str. 93. - 115

BUTURAC, Josip (1991): *Regesta za spomenike Križevaca i okolice 1134. - 1940.*, Križevci

CD - *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae* (uredio Tadija Smičiklas i drugi), Zagreb.

DOBRONIĆ, Lelja (1951): *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201.*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 283., Zagreb, str. 245. - 318.

DOČKAL, Kamilo (1956): *Srednjovjekovna naselja oko Streze*, Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 46., Zagreb. str. 145. - 202.

DOMLJAN, Žarko - HORVAT-LEVAJ, Katarina (1993): *Naselja i lokaliteti, Cirkvena, Križevci - grad i okolica*, Križevci, str. 283. - 390.

HELLER, Georg (1978): *Comitatus Crisiensis*, München.

144 RAZUM 2003: 320.

KRUHEK, Milan (1995): *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb.

MAYER, Antun i sur. (2007): *Regesti isprava 16. stoljeća iz arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesnih i društvenih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 25., Zagreb. str. 297. - 329.

MOL - *Magyar orszagos leveltar*, www.mol.gov.hu <http://www.mol.gov.hu/>

PSZB (2004) - *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*, sv. VII., (priredio Andrija Lukinović), Zagreb.

RAČKI, Franjo (1872): *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501.*, Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 4., Zagreb. Str. 201. - 229.

RAZUM, Stjepan (2003): *Popis svećenika zagrebačke biskupije iz 1501. godine*, Tkalčić, broj 7., Zagreb. str. 291. - 446.

STIPIŠIĆ, Josip - ŠAMŠALOVIĆ, Miljen (1959. - 1963): *Isprave u arhivu Jugoslavenske akademije*, Zbornik Historijskog instituta JAZU, vol. 2. - 5., Zagreb.

ŠRAMEK, Antun (1995): *Slike prošlosti - Sveti Ivan Žabno i okolica*, Sveti Ivan Žabno.

TARAS, Ivan (2004): *Cirkvena*, Cirkvena.

TKALČEC, Tatjana - KARAVANIĆ, Snježana - ŠILJEG, Bartul - JELINČIĆ, Kristina (2007): *Novootkrivena arheološka nalazišta uz rječicu Veliku kod mjesta Majur i Ladinec*, Cris, god. IX., Križevci. Str. 5. - 25.

TKALČIĆ, Ivan Krstitelj (1909): *O staroj zagrebačkoj trgovini*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 176., Zagreb, str. 177. - 238.

Summary

Medieval topography of Cirkvena, Žabno and their surroundings

Keywords: Cirkvena, Žabnica, Haganj, Buščinec, Vitkovec, Hrsovo, Ladinec, Praščevec, the Middle Ages

The paper focuses on mediaeval topography of Cirkvena and Žabno vicinities southward from Križevci. The opening part gives descriptions of estate boundaries, first dating from 1201, about the boundary between the Dubrava Province of Zagreb bishop which later became the boundary between Kalnik district and the archdeaconship. This is followed by three boundary descriptions from 1326, 1377 and 1430 with a series of topographic data.

The second part describes the settlements and estates ranked according to their importance: Cirkvena, Žabnica and Haganj used to be parishes, whereas aristocratic citadels were erected in Cirkvena, Žabnica, Buščinec and Praščevec. The settlement-estate Babljak had a fair-holding privilege. Other habitations as Hrsovo, Markovec, Ladinec, Kendelovec, Vitkovec, Čeberkovec, Husarec, Štefanovec and Kopino were of a lesser importance. The paper closes with stating a few estates rarely mentioned in documents.